

УДК 94:352.075-22(477)(=162.1=112.2)»192»(045)

DOI: <https://doi.org/10.31651/2413-8142-2025-36-Sinkevych>

Yevhen Sinkevych

Doctor of Historical Sciences, Professor, Professor of the Department of World History and International Relations, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, Cherkasy, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5729-1644>

e-mail: e.sinkevych@gmail.com

Bibliographic description of the article: Sinkevych, Ye. (2025). History of Polish and German Village Councils in the Ukrainian SSR during the Period of “Korenization” through the Prism of New Historical Sources. *Ukrainskyi Selianyn. [Ukrainian peasant]*, 36, 60–68. (In Ukraine). doi: <https://doi.org/10.31651/2413-8142-2025-36-Sinkevych>

HISTORY OF POLISH AND GERMAN VILLAGE COUNCILS IN THE UKRAINIAN SSR DURING THE PERIOD OF “KORENIZATION” THROUGH THE PRISM OF NEW HISTORICAL SOURCES

Abstract. *The purpose of this article is a comprehensive analysis of archival sources concerning the activities of Polish and German village councils in the Ukrainian SSR during the period of korenizatsiya.*

The scientific novelty of this publication lies in the integrated approach to studying archival materials related to the activities of Polish and German councils in the Ukrainian SSR during the korenizatsiya policy. The collapse of the Russian Empire after World War I prompted subjugated nations to seek independence. Ultimately, the Ukrainian liberation struggle ended in failure, and Ukraine was left with a quasi-state within the USSR. The Kremlin authorities were forced to reckon with the aspirations of various peoples to develop their own language and culture, which led to the implementation of the so-called korenizatsiya policy. Village councils became the focal points of this policy. While the Ukrainian dimension of korenizatsiya (i.e., Ukrainianization) has been widely covered in recent decades, the application of korenizatsiya among Polish and German village councils remains insufficiently explored. This study involves analysis of printed sources and archival searches in central archives (Kyiv) as well as in the state archives of Mykolaiv, Kherson, and Khmelnytsky regions.

Conclusions. *Analysis of published and archival sources indicates that the Soviet policy of korenizatsiya, actively implemented through Polish and German village councils in the Ukrainian SSR, was intended to win over national minorities. However, it was a temporary measure: as administrative control and punitive structures strengthened, korenizatsiya was dismantled, and Poles and Germans were subjected to repression.*

Keywords: *Polish village councils, German village councils, korenizatsiya policy, Ukrainian Soviet Socialist Republic.*

Євген Сінкевич

доктор історичних наук, професор, професор кафедри всесвітньої історії і міжнародних відносин, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5729-1644>

e-mail: e.sinkevych@gmail.com

Бібліографічний опис статті: Сінкевич Є. Історія польських і німецьких сільських рад в УСРР у період «коренізації» крізь призму нових історичних джерел. *Український селянин*. 2025. Вип. 36. С. 60–68. doi: <https://doi.org/10.31651/2413-8142-2025-36-Sinkevych>

ІСТОРИЯ ПОЛЬСЬКИХ І НІМЕЦЬКИХ СІЛЬСЬКИХ РАД В УСРР У ПЕРІОД «КОРЕНІЗАЦІЇ» КРІЗЬ ПРИЗМУ НОВИХ ІСТОРИЧНИХ ДЖЕРЕЛ

Анотація. *Мета цієї статті полягає в аналізі архівних джерел з історії діяльності польських і німецьких сільських рад в УСРР у період «коренізації».*

Наукову новизну публікації становить комплексний підхід до вивчення архівних джерел з історії діяльності польських і німецьких рад в УСРР у період «коренізації».

Розвал Російської імперії зумовив намагання поневолених народів здобути незалежність. Зрештою, визвольні змагання українців зазнали поразки. Довелося обмежитися квазі-державою у складі СРСР. Кремлівська влада змушена була рахуватися із прагненням народів розвинути власну мову та культуру, тому запровадила так звану політику «коренізації». Осередками її впровадження стали сільські ради. Якщо складова політика «коренізації» – політика «українізації» за останні десятиліття знайшла широке висвітлення, то джерела політики «коренізації» в середовищі польських і німецьких сільських рад досліджені ще недостатньо. Нами проведено опрацювання з цієї проблематики

друкованих джерел і пошук у центральних архівах (Київ), а також державних архівах Миколаївської, Херсонської, Хмельницької областей неопублікованих джерел.

Висновки. Аналіз опублікованих і архівних джерел дає підстави стверджувати, що політика «коренізації», яку радянська влада активно запроваджувала через польські та німецькі сільські ради в УСРР, мала на меті повернути на свій бік національні меншини. Ця політика носила тимчасовий характер, адже як тільки зміцнилися адміністративні органи управління, посилювалися каральні органи, політика «коренізації» була згорнута, а поляки та німці піддані репресіям.

Ключові слова: польські сільські ради, німецькі сільські ради, політика «коренізації», Українська Соціалістична Радянська Республіка.

Постановка проблеми

Розвал Російської імперії зумовив намагання поневолених народів здобути незалежність. Зрештою, визвольні змагання українців зазнали поразки. Довелося обмежитися квазі-державою у складі СРСР. Кремлівська влада змушена була рахуватися із прагненням народів розвивати власну мову та культуру, тому запровадила так звану політику «коренізації». Осередками її впровадження стали сільські ради. Якщо складники політики «коренізації» – політика «українізації» за останні десятиліття знайшла широке висвітлення, то джерела політики «коренізації» в середовищі польських і німецьких сільських рад досліджені ще недостатньо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Національне питання загалом, становище національних меншин та соціально-економічні перетворення на селі в 1920-х роках привернули увагу як українських, так і закордонних науковців. Л. Новохатько дослідив загальні проблеми, пов'язані з соціально-економічними та культурними перетвореннями українського села 1920–1930-х років¹. Він звернув увагу на дві чисельні національні меншини, які проживали в УСРР – поляків та німців. У місцях їх компактного проживання в період «коренізації» створювалися національні сільські ради, а на Проскурівщині було сформовано польський національний район – Мархлевський. Характерно, що дослідники порівняно недавно розпочали ретельно вивчати суспільно-політичне та культурно-освітнє життя цих двох національних меншин на українських теренах. Загальний огляд культурно-історичних процесів, що відбувалися в польському середовищі розглянула також у своїй дисертації О. Білобровець². Щоправда згадане дослідження стосується періоду Першої світової війни. Достатньо плідно розробкою проблематики щодо політики радянської влади відносно поляків займався Й. Стронський³. Найбільш репрезентативним є його польськомовний доробок⁴. Історія населеного поляками села Правдине розкрита в публікації В. Баранюк⁵. Нові джерела з історії німців України введено до наукового обігу Б. Чирко⁶. Розвинув зазначену проблематику Ю. Шевчук⁷. Національним меншинам в селах Півдня України в період НЕПу присвятив свою статтю дослідник з Миколаєва Ю. Котляр⁸. Ролі етнічних меншин у суспільно-політичному і культурному житті УСРР у двадцятих – першій половині тридцятих років ХХ століття присвячена праця

¹ Новохатько Л. Соціально-економічні і культурні процеси в Україні у контексті національної політики радянської держави (20-ті – середина 30-х рр. ХХ ст.): дис. д.і.н., К. 1999. 410 с.

² Білобровець О. Поляки в Україні: суспільно-політичний та культурний аспекти. 1914–1918 рр.: дис. д.і.н., К. 2020. 478 с.

³ Стронський Й. Польське населення УСРР в умовах Голодомору 1932–1933 рр. *Український історичний журнал*. 2017. №4. С. 95–128.

⁴ Stroński H. Losy ludności polskiej na Ukrainie Sowieckiej a dyplomacja II RP w latach 1921–1939. *Polska dyplomacja na Wschodzie w XX – początku XXI w.* Pod red. H.Strońskiego, G.Seroczyńskiego. Olsztyn; Charków. 2010. S. 258–263; його ж. О владанію мовою ojczystą przez ludność polską na Ukrainie w połowie lat dwudziestych. *Język polski dawnych Kresów Wschodnich*. Т.І. Warszawa 1996. S.175–201; його ж. Język a polityka na Marchlewszczyźnie – polskim rejonie autonomicznym na Ukrainie Sowieckiej 1925–1935. Т. 5. Warszawa 2013. S. 345–361.

⁵ Баранюк В. Історія села Правдине в документальних збірках архіву (до 160-річчя заснування села). *Polacy na południowej Ukrainie XVII–XX w.* Pod red. nauk. T. Ciesielskiego, E.Czapiewskiego, A.Korytki. Olsztyn; Opole; Wrocław; Odessa, 2007. S. 51.

⁶ Чирко Б. Національні меншини в Україні (20–30-ті роки ХХ ст.). К., 1995. 215 с.; Яковлева Л., Чирко Б., Пишко С. Німці в Україні 20–30-ті роки ХХ ст. Збірник документів державних архівів України. К. 1994. 24 с.

⁷ Шевчук Ю. Німецька інтелігенція Житомирщини в добу політичних репресій (кінець 20-х – перша половина 30-х років ХХ ст.). Реабілітовані історією: Житомирська область: У 7 кн. Кн.3. Житомир 2010. 808 с.

⁸ Котляр Ю. Національні меншини південноукраїнського села в добу НЕПу. *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки*. Вип.19. Ч.2. К. 2010. С. 16.

Л. Якубової⁹. Трагічній долі мешканців польського національного району (Мархлевського) присвячена низка праць¹⁰. Як видно з цього далеко не повного переліку публікацій, зазвичай автори зосереджувалися на вивченні ситуацій однієї з національних меншин. Поза їх увагою залишалася роль сільських рад в проведенні політики «коренізації». Фактично не були задіяні публікації польськомовних видань „Sierp”, „Bądź gotów”, „Głos Młodzieży” і видань німецькою мовою „Das Neue Dorf”, журнал „Die Saat”. Нами проблематика ролі польських і німецьких сільських рад у впровадженні політики «коренізації» опрацьовується, починаючи з 2015 р. Досліджено документи Центрального державного архіву вищих органів влади України (ЦДАВО), Центрального державного архіву громадських об'єднань та українців (ЦДАГОУ), Державного архіву Миколаївської області (ДАМО), Державного архіву Херсонської області (ДАХО) та Державного архіву Хмельницької області (ДАХМО). Опрацьовано всі видання 1920-х років щотижневика „Sierp” та деяких регіональних газет. Результатом цієї роботи стали публікації в Україні¹¹, а також у Польщі¹² та ФРН¹³.

Мета статті

Мета цієї статті полягає комплексному аналізі архівних джерел з історії діяльності польських і німецьких сільських рад в УСРР у період «коренізації».

Виклад основного матеріалу

Мовний і культурний плюралізм був невід'ємною частиною історії України. Тривалий час терени нинішньої України були домівкою для різних народів, мов, культур та віри. Початок 1920-х років ознаменувався зростанням міжнаціональної напруженості, безпосередньо спричиненою катастрофічним погіршенням економічної ситуації та голодом. Наслідки Першої світової війни, політики воєнного комунізму, ще на додаток аграрне питання, яке залишилося невирішеним з імперських часів, спричинили руйнацію аграрної сфери. У сучасній історіографії необхідно провести дослідження соціально-економічного та культурного розвитку в контексті радянської національної політики, а також ролі сільрад. Адже не встановлено, якою мірою ці ради виконували роль головного структурного елементу утвердження радянської влади. Це питання розглянемо на прикладі інституцій польської та німецької меншин у 1923–1929 рр.

На початку 1920-х років у СРСР вирішили, що сільські ради можуть мати національний характер. Це відповідало спробі показати відсутність утисків національних меншин. В Україні цю політику спочатку проводили Народний комісаріат внутрішніх справ (НКВС) і Народний комісаріат освіти (Наркомпрос), але невдовзі ЦК КП(б)У створив окремі секції національних меншин, зокрема на рівні окружних партійних комітетів. ВУЦВК намагався врегулювати заплутану мережу конкуруючих установ меншин у 1924 р., коли створив додатковий орган для нагляду за координацією справ національних меншин: Центральну комісію у справах національних меншин (ЦКНМ). Проводячи досить потужну політику радянзації, влада зробила певні кроки в тому, що було відомо як «коренізація», або в УСРР – «українізація». Політичною метою була мобілізація неросійського радянського населення для реалізації соціалістичного проєкту. Організація національних адміністративних одиниць почалася ще до 1923 р. з німецьких, болгарських, грецьких і чеських сільських рад. Дещо пізніше український уряд створив польську, єврейську та російську ради. Тим не менше, центральна влада все ще мала певну недовіру до окремих національних меншин. Польська та німецька громади вважалися потенційною «п'ятою колоною», а отже, влада намагала-

9 Якубова Л. Етнічні меншини в суспільно-політичному та культурному житті УСРР: 20-і – перша половина 30-х рр. XX ст. К. 2006. 507 с.

10 Koprowski M. Na gruzach Marchlewszczyzny: Skazani za polskość *Biblioteka «Wolania z Wołynia»*, T. 83. Biały Dunajec; Ostróg, 2014. S. 33; Стронський Г. Злет і падіння: Польський національний район в Україні у 20–30-ті рр. Тернопіль. 1992. С. 30.

11 Сінкевич Є. Особливості національної політики УСРР у 1920-х рр. Наприкладі польської та німецької меншини. *Галичина Науковий і культурно-просвітний краєзнавчий часопис*. 2022. Ч. 35. С. 70–82.

12 Sinkevych Y. Nationality Policies in the Early Ukrainian Socialist Soviet Republic. The Cases of the Polish and German Minorities. „Our Work with the Masses is Not Worth a Kopeck...” *A Document Collection on German and Polish Rural Soviets in Ukraine during the NEP, 1923–1929*. *Interdisciplinary Polish Studies*. Wiesbaden. 2021. № 9. P. 33–46.

13 Sinkewycz J. Польська національна меншина в УСРР під час політики «коренізації» (1921–1929). *Українці і їх сусіди на przestrzeni wieków: polityka, gospodarka, religia, kultura i życie codzienne* T. IV, Słupsk–Warszawa 2024. S. 148–156.

ся переселити «ненадійні елементи» з прикордоння до центральних регіонів держави. Крім того, влада приділяла особливу увагу боротьбі з релігією, пов'язаною з проповіданням духовенством різних конфесій, яку сприймала як пережиток буржуазного ладу. Державно-партійне керівництво створило мережу спеціальних адмініюдиниць, які мали спрямовувати процеси «коренізації», зокрема включити у цей процес культурно-освітні та наукові установи. У 1926 р. існувало вже понад 200 судів і органів прокуратури, які вели документацію мовами національних меншин, що, за даними Наркомату юстиції, цілком задовольняло поточні потреби¹⁴.

Одним із вирішальних кроків було запровадження мов меншин на рівні сільських рад і національних районів. Поступово вони отримали можливість спілкуватися цими мовами з центральними органами влади (звіти, звернення, постанови тощо)¹⁵. Політико-правове регулювання становища національних меншин, класовий принцип і диктатура пролетаріату створили основу для відносин радянської влади з інститутами національних меншин. Водночас, «вільний розвиток» національних меншин, проголошений В. Леніним у 1917 р., міг мати місце лише в умовах радянзації. У результаті сформувалися національні адміністративні одиниці, була створена мережа національних органів прокуратури, національні мови використовувалися в роботі державного апарату, розвивалася мережа національних шкіл, видавалася література. Меншини отримали власні періодичні видання, де викладалися переваги нового суспільного ладу, поряд з описами повсякденного життя та проблем, з якими стикалися у повсякденному житті. Наприклад, до видань польською мовою входив тижневик *Sierp* («Серп») накладом 3 000 примірників, двотижневик *Głos Młodzieży* («Голос молоді») 2 000 примірників і дитячий журнал *Wądz gotów* («Будь готовий») 2 000 примірників. Німецькою мовою *Das Neue Dorf* (Нове село) з 8 000 примірниками та молодіжний журнал *Die Saat* (Насіння) з 2 000 примірниками¹⁶. У тижневику «Серп» була рубрика «Листи читачів». З них ми дізнаємося, що достатньо поширеною була практика, видачі сільськими радами документів (свідоцтва про народження, акту про шлюб), в яких поляків записувати як українців чи росіян.

Центральна влада постійно шукала оптимальну модель територіального поділу та управління. На початку районування (регіоналізації) у 1923 р. скасували волості (області) та повіти (дореформені повіти) російської імперської доби і замінили їх набором округів і районів. Загалом збільшили розмір усіх адміністративних одиниць. Це стосувалося й сільських рад, які мали відповідати чисельності населення не менше 1000¹⁷. Відстань між населеними пунктами та сільрадою, якій вони підпорядковувалися, становила близько трьох-шести верст¹⁸. Ці показники можна було зменшити лише тоді, коли більшість мешканців не була української національності. У Херсонській губернії часто було складно задовольнити ці потреби, зважаючи на нерівномірний розподіл населення за національним складом. Зрештою, у більшості випадків ради були розподілені більш-менш рівномірно. Наприкінці 1924 р. Одеське бюро у справах національних меншин розраховувало, що кількість національних сільських рад, була такою: 42 німецькі, 31 болгарська, 2 польські, 1 білоруська, 1 албанська, 1 молдовська, 1 чеська та 4 єврейські¹⁹. Центральна влада намагалася посилити нагляд за національними меншинами. Після 1924 р. ЦКНМ відіграв важливу роль в організації їхнього громадського життя²⁰. 19 лютого 1925 р. ВУЦВК прийняв постанову, яка посилила адміністративний поділ низового рівня та запровадили створення автономних національних адміністративних одиниць. Актуальним стало завдання розширення мережі сільських рад.

14 Іванова Т. Національна політика в СРСР у 1920-ті рр. *Науковий вісник МНУ. ім. В.О.Сухомлинського* № 38/110, Миколаїв 2014. С. 107.

15 Окрвиконком Вінниці до ЦКНМ, 27.06.1927, ЦДАВО, Ф. 413, Оп. 1, Спр. 347, Арк.3

16 Звіт ЦКНМ Українському Наркомосвіти, 1925 р., ЦДАХО, Ф. 1, Оп. 20, Спр. 2172, Арк. 11.

17 «Основные принципы нового административного управления». *Бюлетень НКВД УРСР*. 1922. № 9. С. 19.

18 Одна верста відповідає 1,07 кілометра.

19 Одеське Губернське Бюро у справах національних меншин, Звіт за період з 1 жовт. бер до 31 грудня 1924 р., ЦДАВО. Ф. 413. Оп. 1. Спр. 17. Арк. 92.

20 Марчук М. Освіта в Україні в роки національного відродження (1917 – поч. 1930-х рр.): дис. к.і.н., Івано-Франківськ 2003. С. 98.

Таким чином, населені пункти з понад 500 мешканців тепер могли утворювати сільські ради. В окремих поодиноких випадках за погодженням із зацікавленими окружними виконавчими комітетами сільради могли створюватися для населених пунктів з населенням менше 500 осіб, якщо відстань до інших поселень сільради перевищувала 5 верст. Щоб дати можливість національним меншинам розвивати свою культуру та мову, українські більшовики продовжували сприяти створенню національних районів і сільських рад²¹. Конституція УРСР 1925 р. надала сільським радам широкий набір повноважень і привілеїв.

Під час районування партійно-державне управління розглядало необхідність створювати автономні райони та сільські ради, що охоплювали б німецькі колонії, особливо на півдні. Райони мали складатися не менше, ніж з 300 господарств або 12 тис. осіб; в інших місцевостях з меншим німецьким населенням утворювалися національні сільські ради. У Миколаївському окрузі німецька частка населення була особливо великою, але після нового адміністративного поділу 1923 р. деякі з існуючих німецьких сільських рад було скасовано, а деякі відокремлено та передано до інших районів. Сільради та райвиконкоми часто очолювали активісти, які не знали ні способу життя, ні мови німецького населення²².

Німці не горіли бажанням поповнювати лави партії. У Варварівському районі (Миколаївський округ), де було зосереджено більшість німецьких поселень, партійно-державні установи до 1924 р. спромоглися побудувати лише три сільські будинки культури²³. Зіткнувшись зі зневагою німецького населення до радянзації у Миколаївській окрузі, партійно-державні установи запровадили певні зміни. 30 квітня 1925 р. ВУЦВК і РНК затвердили попереднє утворення німецького району Ландау, який невдовзі отримав назву район Карла-Лібкнехта. Там було сформовано сільські ради для Зульца, Йоганністала, Карлсруе, Катериненталя, Ландау, Шпаєра, Рорбаха, Вормса та Раштадту²⁴. Для порівняння: Миколаївський округ складався з дев'яти районів і у травні 1925 р. нараховували 141 сільську раду. У червні 1925 р. Миколаївський окрвиконком запропонував збільшити кількість сільських рад до 160, зокрема 35 національних (14 німецьких, 6 молдавських, 3 єврейських, 1 білоруську, 1 болгарську та 10 російських). Це призвело до ліквідації 6 сільських рад і створення 25 нових²⁵. Наприкінці серпня 1925 р. сесія Одеського окрвиконкому прийняла пропозицію створити німецький національний район Гросс-Лібенталь²⁶. Пізніше у 1926 р. у складі Херсонської округи було створено німецький національний район Високопілля (Кронау)²⁷.

Польське населення було розпорошене по всій території України, хоча 85 відсотків проживало на Правобережжі. Радянська влада серед селян польського походження утверджувалась переважно у найбільшій частині населення. Отже, комітети зубожілих селян (КНС), організовані в колективних сільськогосподарських товариствах за підтримки сільських рад, мали стати основою для поширення радянської системи в польськомовному селі²⁸. За даними неповного перепису населення 1920–1922 рр., в Україні проживало 309,8 тис. поляків, з них 53 відсотки – у Волинській губернії. Частина польського населення після підписання Ризького договору 1921 року мігрувала до Польщі, а частина була переселена з прикордоння на схід і за межі України. Першими з України добровільно до Польщі виїхали міські жителі та інтелігенція: серед них науковці, письменники, журналісти, митці. За переписом 1924 р. в Україні проживало 239429 осіб польської національності, з них 31672 мешкали в Подільській губернії, 16133 – в Одеській, 42203 – у Київській, 6190 – у Харківській, 100407 – на

21 Собрание узаконений и распоряжений Рабоче-Крестьянского Правительства Украины, *Бюлетень*. 13–14 (1925). С. 99.

22 Гуцало Л. Становлення та розвиток системи національного районування в Україні. в 20-х роках ХХ століття». *Волинські історичні записки*. 2008. № 1. С. 70–78 (72).

23 Зельцер, Звіт Миколаївського БНМ, 02.1924–11.1924, ДАМО. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 116. Арк. 7–9.

24 Собрание узаконений и распоряжений Рабоче-Крестьянского Правительства Украины, *Бюлетень*. №24. 1925. С. 178.

25 Там само. С. 179.

26 Протокол Одеського Окрвиконкому, серпень 1925 р., ЦДАВО, Ф. 413, Оп. 1, Спр. 145, Арк. 57.

27 Попередня інструкція для польської КНС при Губвиконкомах, січень 1925 р. ЦДАВО. Ф. 413.

28 Там же.

Волині, 1331 – у Чернігівській, 30370 – у Донецькій, 21307 – у Полтавській, 8818 – у Катеринославській²⁹. На ставлення радянської влади до польської меншини помітно вплинули події польсько-радянської війни. Як резонно підсумувала Т. Зарецька: «Ціле десятиліття радянська влада постійно розпалювала антипольські настрої. Польщу представляли як імперію абсолютного зла, одного з головних ворогів Радянського Союзу. Радянські газети, література, фільми тощо розпалювали ворожнечу до західного сусіда і до поляків як нації»³⁰.

У 1926–1929 рр. державні та партійні установи велику увагу приділяли управлінню сільськими радами. Одним із першочергових завдань у розбудові радянської системи було їх адміністративне зміцнення, оскільки вони «стояли на передовій у боротьбі за соціалістичне перетворення сільського господарства, за ліквідацію «куркулів» як класу». З цією метою у вересні 1926 р. ВУЦВК і РНК затвердив документ під назвою «Інструкція про роботу комітетів сільських рад», а в жовтні 1927 р. – «Постанову про сільські ради», яка значно розширювала компетенцію рад, надаючи їм повноваження в адміністративному та бюджетному управлінні. Це рішення суттєво розширило права сільрад щодо землекористування та землеустрою, наділило їх компетенцією вирішувати земельні спори. Після прийняття в грудні 1929 р. «Рішення про сільськогосподарські збори при сільських радах» вони отримали ширші повноваження щодо управління сільськогосподарськими товариствами, а отже, мали готувати і виконувати завдання, спрямовані на колективізацію сільського господарства (створення радгоспів і колгоспів, машинно-тракторних станцій, кооперативів тощо).

Найбільш інтенсивно створення національних сільських і волосних рад в Україні відбувалося в 1924–1927 рр. У 1927 р. керівництво країни вважало завдання створення національних сільських рад майже завершеним. Крім сільських рад, зростає кількість мікрорайонів (у містах). Головним елементом суспільно-політичного життя в національних районах і сільських радах стало поширення радянської ідеології. Виконувати це завдання мали національні відділи в КП(б)У.

Висновки

Таким чином, опрацювання документів центральних та обласних архівів, ознайомлення з періодикою національних меншин, що виходила друком у 1920-х рр., значно розширюють наші знання про намагання радянської влади залучити сільські ради польської та німецької національних меншин в УСРР до соціалістичного будівництва. Національна політика в УСРР була намаганням зміцнити авторитет радянської влади. Сільські ради мали відіграти важливу роль у політичному, ідеологічному та соціальному розшаруванні національних меншин, виявленні класово ворожих елементів та загостренні класової боротьби. Незважаючи на пропагандистські зусилля, партія ніколи не користувалася підтримкою, яку вона очікувала отримати. У районах нацменшин було небагато партійних осередків. Тим не менше, з кожним роком зростала кількість представників цих меншин (поляки та німці), яких було залучено до рад на всіх рівнях, що свідчить про посилення суспільно-політичної активності серед національних меншин.

Політика «коренізації» була частиною загального плану ідеологічної інтеграції союзних республік. Об'єктивно це сприяло зростанню національної свідомості меншин, їх консолідації та лояльності частини їхніх представників щодо нового ладу. Водночас коренізація мала відверто пропагандистський характер, маючи на меті перетворення національних меншин

29 Витяг з протоколу Наркомату закордонних справ (УРСР) від 8 серп. 1927 р., ЦДАВО. Ф. 413. Оп. 1. Спр. 10. Арк. 30; Піврічний звіт ЦКНМ до ВУЦВК, 1 квітня 1925 р., ЦДАВО. Ф. 413. Оп. 1. Спр. 10. Арк. 88.

30 Зарецька Т. Польське населення УСРР. URL: history.org.ua/JournALL/pro/154.pdf

на слухняних будівничих соціалізму. Це був головний політичний мотив створення національних адміністративних одиниць.

Радянська влада хотіла продемонструвати зовнішньому світу, що «справедливо» вирішила національне питання. Створення національних сільрад і районів дало змогу створити позитивний імідж за кордоном, уможливило радянізацію національних меншин, ідеологізацію їхнього життя, виявлення й нейтралізацію «класових ворогів», т. зв. «шпигунів» або просто «підозрілих» осіб. У ширшому контексті деякі національні меншини розглядалися як база для поширення соціалістичної революції на Захід.

Отже, радянська національна політика у 1920-х рр. мала подвійну природу – привабливі гасла, а також тоталітарну ідеологію та методи реалізації. З одного боку, радянський уряд запровадив загальну обов'язкову початкову освіту, створив мережі шкіл, читалень, бібліотек і клубів, заснував періодичні видання та книги мовами національних меншин. З іншого – більшовики суворо контролювали їх зміст та ідейну спрямованість, намагалися керувати культурним життям сільського населення. Одним із елементів громадсько-політичної діяльності була участь у виборах до рад.

Національні меншини прагнули зберегти свої традиції господарського життя, але стикалися з політикою націоналізації, ідеологізації та схематизації. Разом з українцями представники національних меншин пережили всі випробування тоталітаризму: політичні, соціально-економічні та культурні експерименти, а також масові репресії та великий голод 1930-х років.

References:

1. Chyrko, B. (1995). *Natsional'ni menshyny v Ukrayini (20–30-ti roky XX stolittia)* [National minorities in Ukraine (1920s–1930s)]. Kyiv. [in Ukrainian].
2. «Osnovnye pryntsypy novoho admynstratyvnoho upravlenyya» [The basic principles of the new administrative management]. (1922). *Byuleten' NKVD URSR* [Bulletin of the NKVD of the Ukrainian SSR], 9, Odes'ke Huberns'ke Byuro u spravakh natsional'nykh menshyn, Zvit za period z 1 zhovt. do 31 hrudnia 1924 r., TSDAVO, f. 413, op. 1, spr. 17, ark. 92. [in Russian].
3. Koprowski, M. (2014). *Na gruzach Marchlewszczyzny: Skazani za polskość* [On the burdens of Marchlewszczyzna: Condemned for Polishness]. Biblioteka «Wołania z Wołynia», 83. Biały Dunajec; Ostróg. [in Ukrainian].
4. Sinkevych, Y. (2021). Nationality policies in the early Ukrainian Socialist Soviet Republic: The cases of the Polish and German minorities. In *Our Work with the Masses is Not Worth a Kopeck... A document collection on German and Polish rural Soviets in Ukraine during the NEP, 1923–1929. Interdisciplinary Polish Studies*, 9, 33–46. Wiesbaden. [in English].
5. Sinkewycz, J. (2024). *Pol's'ka natsional'na menshyna v USRR pid chas polityky «korenizatsiyi» (1921–1929)* [The Polish national minority in the Ukrainian SSR during the policy of “korenizatsiya,” 1921–1929]. In *Ukraïntsi i yikh sosedі na przestrzeni wieków: polityka, gospodarka, religiiia, kultura i zhyttia* [Ukrainians and their neighbors through the centuries: Politics, economy, religion, culture, and daily life], IV, 148–156. Słupsk–Warszawa. [in Polish].
6. Stroński, H. (2013). *Język a polityka na Marchlewszczyźnie – polskim rejonie autonomicznym na Ukrainie Sowieckiej 1925–1935* [Language and politics in Marchlewszczyzna – Polish autonomous region in Soviet Ukraine, 1925–1935]. Warszawa, 5, 345–361. [in Polish].
7. Stroński, H. (2010). *Losy ludności polskiej na Ukrainie Sowieckiej a dyplomacja II RP w latach 1921–1939* [The fate of the Polish population in Soviet Ukraine and the diplomacy of the Second Polish Republic, 1921–1939]. In H. Stroński & G. Seroczyński (Eds.), *Polska dyplomacja na Wschodzie w XX – początku XXI w.* [Polish diplomacy in the East in the 20th – early 21st century]. Olsztyn; Charków, 258–263. [in Polish].
8. Stroński, H. (1996). *O władaniu mową ojczystą przez ludność polską na Ukrainie w połowie lat dwudziestych* [On the mastery of the mother tongue by the Polish population in Ukraine in the mid-1920s]. *Język polski dawnych Kresów Wschodnich*, I, 175–201. [in Polish].

9. Baranyuk, V. (2007). Istoriya sela Pravdyne v dokumental'nykh zibrannyakh arkhivu (do 160-richchya zasnovannya sela) [History of the village Pravdyne in documentary archive collections (up to the 160th anniversary of the village)]. In T. Ciesielski, E. Czapiewski, & A. Korytko (Eds.), *Polacy na południowej Ukrainie XVII–XX w.* [Poles in southern Ukraine, 17th–20th centuries]. Olsztyn; Opole; Wrocław; Odessa. [in Ukrainian].
10. Bilobrovets', O. (2020). Polyaky v Ukrayini: suspil'no-politychnyy ta kul'turnyy aspekty, 1914–1918 rr. [Poles in Ukraine: Socio-political and cultural aspects, 1914–1918]. *Doctoral dissertation*. Kyiv. [in Ukrainian].
11. Vytyah z protokolu Narkomatu zakordonnykh sprav (URSР) vid 8 serp. 1927 r., TSDAVO, f. 413, op. 1, spr. 10, ark. 30. [Extract from the protocol of the People's Commissariat for Foreign Affairs (URSР), 8 August 1927]. [in Ukrainian].
12. Zarets'ka, T. (n.d.). Pol's'ke naseleння USRR [The Polish population of the Ukrainian SSR]. Retrieved from <https://history.org.ua/JournALL/pro/154.pdf>, 73–74. [in Ukrainian].
13. Zvit TSKNM Ukrayins'komu Narkomosvity, 1925 r., TSDAKHO, f. 1, or. 20, spr. 2172, ark. 11. [Report of the Central Bureau of National Minorities to the Ukrainian People's Commissariat of Education, 1925]. [in Ukrainian].
14. Zel'tser, Z. (1924). Zvit Mykolayivs'koho BNM, 02.1924–11.1924 [Report of the Mykolaiv BNM, February–November 1924]. DAMO, f. 1, or. 1, spr. 116, ark. 7–9. [in Ukrainian].
15. Ivanova, T. (2014). Natsional'na polityka v SRSR u 1920-ti rr. [Nationality policy in the USSR in the 1920s]. *Naukovyy visnyk MNU im. V.O. Sukhomlyns'koh [Acta scientifica Universitatis Publicae Moscuensis nomine V.O. Sukhomlynskoh nominatae]*, 38/110(3), 104–109. [in Ukrainian].
16. Kotlyar, Yu. (2010). Natsional'ni menshyny pivdenoukrayins'koho sela v dobu NEPU [National minorities of southern Ukrainian villages during the NEP]. *Problemy istoriyi Ukrayiny: fakty, sudzhennya, poshuky*, 19(2). Kyiv. [in Ukrainian].
17. Hutsalo, L. (2008). Stanovlennya ta rozvytok systemy natsional'noho rayonuvannya v Ukrayini v 20-kh rokakh XX stolittia [Formation and development of the system of national districting in Ukraine in the 1920s]. *Volyns'ki istorychni zapysky [Annotationes historicae Volyniae]*, 1, 70–78. [in Ukrainian].
18. Marchuk, M. (2003). Osvita v Ukraini v roky natsional'noho vidrozhennya (1917–pochatok 1930-kh rr.) [Education in Ukraine during the years of national revival, 1917–early 1930s]. *Doctoral dissertation*. Ivano-Frankivsk. [in Ukrainian].
19. Novokhat'ko, L. M. (1999). Sotsial'no-ekonomichni i kul'turni protsesy v Ukrayini u konteksti natsional'noyi polityky radyans'koyi derzhavy (20–seredyna 30-kh rr. XX stolittia) [Socio-economic and cultural processes in Ukraine in the context of the national policy of the Soviet state, 1920s–mid-1930s]. *Doctoral dissertation*. Kyiv. [in Ukrainian].
20. Okryvkonkom Vinnytsi do TSKNM, 27.06.1927, TSDAVO, f. 413, op. 1, spr. 347, ark. 3. [Report of the Vinnytsia District Executive Committee to the Central Bureau of National Minorities, 27 June 1927]. [in Ukrainian].
21. Pivrichnyy zvit TSKNM do VUTSVK, 1 kvitnya 1925 r., TSDAVO, f. 413, op. 1, spr. 10, ark. 88. [Half-year report of the Central Bureau of National Minorities to the All-Ukrainian Central Executive Committee, 1 April 1925]. [in Ukrainian].
22. Poperednya instruktsiya dlya pol's'koyi KNM pry Hubispolkomakh, sichen' 1925 r., TSDAVO, f. 413. [Preliminary instructions for the Polish KNM under the District Executive Committees, January 1925]. [in Ukrainian].
23. Protokol Odes'koho Okryvkonkomu, serpen' 1925 r., TSDAVO, f. 413, op. 1, spr. 145. [Protocol of the Odessa District Executive Committee, August 1925]. [in Ukrainian].
24. Sinkevych, Y. (2022). Osoblyvosti natsional'noyi polityky USRR u 1920-kh rr.: na prykladi pol's'koyi ta nimets'koyi menshyny [Features of the nationality policy of the Ukrainian SSR in the 1920s: The cases of the Polish and German minorities]. *Halychyna: Naukovyy i kul'turno-prosvitniy krayeznavchyy chasopys*, 35, 70–82. [in Ukrainian].
25. *Sobranye uzakonenyy y rasporyazhenyy Raboche-Krest'yanskoho Pravytel'stva Ukrayny, Byulleten'*, 13–14.1925. [Collection of laws and orders of the Workers' and Peasants' Government of Ukraine, Bulletin 13–14, 1925]. [in Russian].

-
-
26. Sobrane zakoneny u rasporyazheny Raboche-Krest'yanskoho Pravytel'stva Ukrayny, Byuletен', 24.1925. [Collection of laws and orders of the Workers' and Peasants' Government of Ukraine, Bulletin 24, 1925]. [in Russian].
27. Stroński, H. (1992). Zlet i padinnya: Pol's'kyy natsional'nyy rayon v Ukrayini u 20–30-ti rr. [Rise and fall: The Polish national district in Ukraine in the 1920s–1930s]. Ternopil. [in Ukrainian].
28. Stroński, Y. (2017). Pol's'ke naseleण्या USSR v umovakh holodomoru 1932–1933 rr. [The Polish population of the Ukrainian SSR during the Holodomor, 1932–1933]. *Ukrayins'kyy istorychnyy zhurnal [Ukrainian Historical Journal]*, 4, 95–128. [in Ukrainian].
29. Shevchuk, Yu. (2010). Nimets'ka intelihentsiya Zhytomyrshchyny v dobu politychnykh represiy (kinets' 20-kh – persha polovyna 30-kh rokiv XX stolittia) [German intelligentsia of Zhytomyr region during political repressions, late 1920s – first half of 1930s]. *Reabilitovani istoriyeyu: Zhytomyrs'ka oblast' [Rehabilitated by History: Zhytomyr Region]*, Vol. 3. Zhytomyr. [in Ukrainian].
30. Yakovleva, L., Chyrko, B., & Pyshko, S. (1994). Nimtsi v Ukrayini 20–30-ti roky XX stolittia: Zbirnyk dokumentiv derzhavnykh arkhiviv Ukrayiny [Germans in Ukraine, 1920s–1930s: A collection of documents from the state archives of Ukraine]. Kyiv. [in Ukrainian].
31. Yakubova, L. (2006). Etnichni menshyny v suspil'no-politychnomu ta kul'turnomu zhytti USSR: 20-i – persha polovyna 30-kh rr. XX stolittia [Ethnic minorities in the socio-political and cultural life of the USSR: 1920s – first half of 1930s]. Kyiv. [in Ukrainian].

Надійшла до редакції / Received: 15.09.2025

Схвалено до друку / Accepted: 20.11.2025

Опубліковано / Published: 30.12.2025